

УДК 342.9: 349.4

DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-119

О. О. ЧЕРЕМИС

СТЯГНЕННЯ ЗБИТКІВ ТА ІНШІ СПОСОБИ ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ЗА ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ

Висвітлюються питання стягнення збитків, інші способи відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування. Визначаються актуальні проблеми стягнення збитків, інші способи відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення в сфері містобудування з позиції практичного застосування положень Земельного та Цивільного кодексів України. Проаналізовано основні вимоги законодавства щодо притягнення до відповідальності особи за завдану шкоду та застосування способів відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування на підставі матеріалів судової практики.

Ключові слова: збитки, відшкодування майнової шкоди, цивільна відповідальність, земельні правопорушення у сфері містобудування, судова практика.

Cheremis Olexandr. Recovery of losses and other methods of compensation for property damage for land violations in the field of urban planning

The article is devoted to the issue of recovery of losses and other methods of compensation for property damage for land offenses in the field of urban planning. The author of the article defines the actual problems of recovery of losses and other methods of compensation for property damage for land violations in the field of urban development from the position of practical application of the provisions of the Land and Civil Code of Ukraine. The main requirements of the legislation on bringing to responsibility of a person for the harm done and the application of methods of compensation for property damage for land offenses in the field of urban planning based on the materials of judicial practice are analyzed.

Key words: losses, compensation for property damage, civil liability, land offenses in the field of urban development, judicial practice.

Встановлення на законодавчому рівні плюралізму форм власності на землю і початок роздержавлення земель в Україні

© ЧЕРЕМИС Олександр Олександрович – аспірант відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України; ORCID: 0000-0003-3249-4626; e-mail: chaa137@ukr.net

зумовили неминучий процес перетворення земельних відносин. Не останню роль у розвитку цих подій історично відіграло прийняття Земельного кодексу України (далі – ЗК України) [1] і Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2] та закріплення в них положень, які регулюють майнові відносини у земельній сфері. Основні зміни стосувалися передусім об'єкта вказаних відносин – законодавче надання земельній ділянці статусу нерухомого майна та включення її до сфери ринкового обігу привели до істотного звуження імперативного фактора в земельно-правовому регулюванні.

Питання стягнення збитків та інших способів відшкодування майнової шкоди часто піднімаються в цивілістичній літературі. Такі дослідження здійснювали Д. В. Боброва, О. В. Дзера, О. С. Йоффе, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко та багато інших учених. Окремі аспекти цивільної відповідальності за порушення земельного законодавства у сфері містобудування розкрито в наукових дослідженнях А. П. Гетьмана, Н. С. Гавриш, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, Ю. В. Мягкохода, В. І. Семчика, М. В. Шульги та ін.

Метою статті є визначення особливостей стягнення збитків та інших способів відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування.

Починаючи дослідження питань стягнення збитків та інших способів відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування, зазначимо, що у законодавстві України відшкодування збитків виступає як: 1) форма відповідальності певного суб'єкта за порушення договірних зобов'язань або вчинення делікту (ст. 611, 623, 1192 ЦК України); 2) суб'єктивне право власника землі (землекористувача) вимагати компенсації завданих збитків (ст. 90, 95 ЗК України); 3) юридичний обов'язок заподіювача шкоди (ст. 624 ЦК України); 4) спосіб захисту прав на земельну ділянку (ст. 16 ЦК України, ст. 152 ЗК України).

Як зазначає Є. Д. Єгоров, відшкодування збитків спрямоване на відновлення майнової сфери потерпілого за рахунок майна правопорушника. Відшкодовуючи збитки потерпілому, правопорушник тим самим відновлює майнове становище потерпілого до того стану, в якому він перебував до вчинення стосов-

но нього правопорушення. Відшкодування збитків завжди має компенсаційний характер [3, с. 528]. Таким чином, зазначений спосіб захисту є компенсаційним, а його метою є відновлення майнового стану суб'єкта порушеного земельного права.

ЗК України розглядає відшкодування збитків не лише як спосіб захисту прав на земельні ділянки (п. «г» ч.3 ст.152 ЗК України), а й більш широко. Як зазначав В. І. Семчик, ЗК України розглядає відшкодування збитків власникам землі як самостійну форму гарантій прав на землю [4, с. 255]. Виходячи з положень ст. 56 Конституції України, В. В. Носік також розглядає відшкодування збитків, заподіяних власникам землі з вини органів державної влади чи місцевого самоврядування, як гарантію забезпечення реалізації основних прав і свобод людини та громадянина, включаючи право приватної власності на земельні ділянки [5, с. 455]. З такими твердженнями можна погодитися, оскільки на відміну від інших способів захисту земельних прав питанню відшкодування збитків у розділі V ЗК України «Гарантії прав на землю» присвячена ціла глава 24 ЗК України «Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам».

У цивільно-правовій науці відшкодування збитків традиційно розглядається не тільки як спосіб захисту цивільних прав та інтересів, а і як форма або міра цивільно-правової відповідальності [6, с. 98].

А. М. Мірошніченко зазначає, що у правовому регулюванні відносин щодо відшкодування шкоди, заподіяної земельними правопорушеннями, можна умовно виділити три рівні: 1) норми «загального» цивільного законодавства та норми господарського законодавства, що їх практично повністю відтворюють; 2) норми екологічного законодавства, що передбачають особливості відповідальності за екологічні (в т.ч. земельні) правопорушення; 3) норми власне земельного законодавства (у вузькому розумінні), що передбачають особливості відповідальності саме за земельні правопорушення як різновиди екологічних правопорушень [7, с. 117].

Досить часто порушення земельного законодавства у сфері містобудування завдають суб'єктам майнової шкоди, загальні положення щодо відшкодування якої регулюються цивільним законодавством. Зокрема, загальні положення про зобов'язан-

ня (розділ I книги п'ятої ЦК України) регулюють особливості відповідальності за порушення зобов'язань; норми підрозділу 1 розділу III ЦК України містять особливості відшкодування шкоди (збитків) у договірних зобов'язаннях, а глава 82 ЦК України «Відшкодування шкоди» регламентує особливості такого відшкодування у недоговірних зобов'язаннях. Положення щодо відшкодування збитків, заподіяних у сфері господарювання, містять також ст. 224–229 Господарського кодексу України (далі – ГК України).

Відшкодування шкоди, заподіяної природі, на основі спеціальних правил щодо обчислення її розмірів у еколого-правовій доктрині навіть отримало специфічну назву «майнова (матеріальна) відповідальність» [8, с. 147], яка протиставлялася «загальноцивільній» відповідальності.

Про те, що саме правопорушення є підставою застосування способів захисту прав на земельні ділянки, зазначено у ч. 2 ст. 152 ЗК України (глава 23).

Підставою для захисту прав є правопорушення, невизнання або оспорювання права особи. Застосування певного способу захисту є наслідком посягання на права, втручання у звичне для потерпілого майнове чи немайнове становище.

Наведені твердження спростовують думку про те, що «у земельному законодавстві гарантування права власності на землю ототожнюється лише із захистом такого права і характеризується запозиченням з ЦК України засобів і способів захисту права власності...» [9, с. 73]. Тому що гарантії, закріплені у ст. 156 ЗК України, передбачають в основному правомірні дії, наслідком вчинення яких є обов'язкове відновлення власника землі чи землекористувача у правах шляхом відшкодування збитків, таке відновлення здійснюється заподіювачем шкоди, незважаючи на відсутність порушення прав власника землі чи землекористувача, в силу законодавчого припису. Відповідно в цьому випадку відновлення заподіювачем шкоди прав власника землі чи землекористувача не можна назвати захистом прав власників землі та землекористувачів, а гарантії, передбачені ст. 156 ЗК України, – способами захисту прав власників землі та землекористувачів. Лише закріплені главою 23 ЗК України гарантії прав на землю можна ототожнювати із способами захисту прав власників землі

та землекористувачів на належні їм земельні ділянки. Відповідно в контексті розділу V ЗК України поняття гарантії прав на землю є ширшим від поняття способу захисту прав на земельні ділянки. Подібну думку підтримує І. О. Костяшкін, зазначаючи, що змістом правових гарантій є сукупність двох взаємозалежних елементів: правових засобів реалізації діяльності та способів захисту відповідного права [10, с. 16].

Таким чином, відшкодування збитків як спосіб захисту прав на земельні ділянки за п. 1 ч. 3 ст. 152 ЗК України відрізняється за своїм змістом та підставою застосування від відшкодування збитків відповідно до ст. 156 ЗК України.

Ще одним аргументом такої точки зору є виключний перелік підстав відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам у ст. 156 ЗК України (глава 24).

Натомість відповідно до ч. 2 ст. 152 ЗК України власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати відшкодування збитків у випадку вчинення будь-яких порушень його прав на землю.

При цьому правові норми про порядок відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, закріплені ст. 157 ЗК України, можуть застосовуватися як при відшкодуванні збитків відповідно до ч.3 ст.152 ЗК України, так і при відшкодуванні збитків згідно зі ст. 156 ЗК України.

Зважаючи на таке розмежування правових гарантій відшкодування збитків за ст. 152 ЗК України (гарантія захисту прав і спосіб захисту прав на земельні ділянки) та за ст. 156 ЗК України (гарантія реалізації прав), видається доцільним внести відповідні зміни до ст. 156 ЗК України з відображенням спеціального терміна, який би підкреслив відмінність відшкодування збитків за ст. 156 ЗК від відшкодування збитків за ст. 152 ЗК. Найближчим за змістом терміном, на перший погляд, є «стягнення збитків».

Так, цивільне законодавство розуміє під збитками втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ст. 22 ЦК України). Я. М. Шевченко та Д. Х. Липницький визначають збитки

як вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди, завданої протиправними діями одного суб'єкта права іншому [11, с. 549]. Шкода ж, як зазначає Р. О. Стефанчук, в загальнотеоретичному розумінні є зменшенням або знищенням майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілого [12, с. 441]. Відтак шкода може бути майновою і моральною (немайновою).

Таким чином, відшкодування шкоди може здійснюватися не лише грошовими коштами, а й може мати вигляд, наприклад, повернення майна в натурі тощо. Шкоду можна відшкодувати в натурі шляхом надання речі того ж роду і якості, шляхом компенсації моральної шкоди, а також шляхом відшкодування збитків.

Як зазначає Л. В. Лейба, форми відшкодування заподіяної порушенням земельних прав шкоди є різними. Зокрема, такими можуть бути: приведення в належний стан земельної ділянки або ж надання грошової компенсації витрат на це тощо. Тут виявляється специфіка земельних відносин, у тому числі при відшкодуванні майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування. Так, при невиконанні підприємствами, установами, організаціями, які тимчасово використовували земельні ділянки для проведення містобудівних робіт, привести зайняту земельну ділянку за свій рахунок у визначений термін у стан, придатний для її використання за призначенням, вони повинні відшкодувати власникові або землекористувачеві заподіяну шкоду в розмірі вартості робіт, необхідних для приведення земельної ділянки в належний стан. Як правильно вказує Л. В. Лейба, збитки (шкода), заподіяні правомірними діями, підлягають відшкодуванню лише у випадках, прямо визначених законом. Відшкодування правомірної шкоди регулюється саме земельним законодавством, тоді як відшкодування протиправної шкоди регулюється також цивільним та екологічним законодавством [13, с. 120].

У питанні про відшкодування збитків необхідно звернути увагу на те, що ЦК України (ст. 1166) поділяє шкоду на таку, що заподіяна правомірними чи неправомірними діями.

Підставою для відшкодування збитків, заподіяних неправомірними діями, є земельне правопорушення у сфері містобудування, склад якого, як і будь-якого іншого правопорушення,

становить об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони. Як слушно зазначають А. М. Мірошниченко та Р. І. Марусенко, відповідно до ст. 611, 1166 ЦК України відшкодуванню підлягають збитки, заподіяні суб'єктам як правопорушеннями у зв'язку із порушенням договірних зобов'язань, так і порушеннями, що випливають із деліктів [14, с. 351].

Досить часто у науці земельного права питання щодо відшкодування збитків досліджується у зв'язку з вилученням (викупом) земельної ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності [15, с. 315]. І це не дивно з огляду на те, що сама ст. 156 ЗК України вказує про право особи на відшкодування збитків, заподіяних вилученням окремих категорій земель. Проте, на нашу думку, зазначений у науці підхід, не є достатньо обґрунтованим.

Поняття «збитки» стосується відповідальності, яка є ретроспективною, тобто відшкодування збитків має місце тоді, коли вони вже заподіяні.

При вилученні земельної ділянки вимоги щодо відшкодування збитків чи будь-якої іншої шкоди не виникає. Натомість, йдеться про сплату викупної вартості земельної ділянки та розташованого на ній нерухомого майна. Так, усі збитки чи інші втрати, які може понести особа у зв'язку з вилученням належної їй земельної ділянки, за загальним правилом, відшкодовуються цій особі до самого вилучення.

З огляду на викладене, вважаємо недоцільним використання терміна «збитки» при регулюванні спорів, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Більш доцільним, на нашу думку, є використання термінології, яку містить ч. 2 ст. 153 ЗК України, – відшкодування вартості ділянки.

При застосуванні такого способу захисту земельних прав, як відшкодування заподіяних збитків, необхідно також пам'ятати, що порушення земельних прав часто пов'язане із заподіянням шкоди як суб'єктам правовідносин, так і самій ділянці. У цих випадках земельно-майнове правопорушення, що спричинило спір, поєднує вимогу щодо земельної ділянки (визнання права, усунення перешкод у землекористуванні тощо) і щодо відшкодування шкоди. При цьому земельний спір стосовно земель-

ної ділянки може виникнути раніше спору про відшкодування шкоди або одночасно з ним. Спiрнiсть питання полягає насамперед у з'ясуванні того, кому надана чи кому належить земельна ділянка і які права конкретний суб'єкт щодо неї має.

Відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, є способом захисту прав на земельні ділянки, передбаченим п. «б» ч. 3 ст. 152 ЗК України.

Відновлення стану земельної ділянки необхідно розглядати як різновид відшкодування шкоди за земельне правопорушення у сфері містобудування – її відшкодування в натурі.

На думку А. М. Мірошниченка та Р. І. Марусенка, відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, є різновидом відновлення становища, що існувало до порушення права (псування, забруднення тощо), передбаченого ст. 16 ЦК України [16, с. 350]. Проте, на нашу думку, зазначений спiсб захисту можна розглядати значно ширше.

Так, дійсно, відновленням стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, відновлюється й становище, яке існувало до порушення права. Однак при цьому необхідно також враховувати, що відновлення такого стану можливе лише через зобов'язання певної особи вчинити необхідні дії, наслідком яких й може бути відновлення певного стану земельної ділянки, зокрема знесення самовільно побудованих будівель, проведення робіт із рекультивациї порушених земель тощо. Внаслідок порушення права особи на земельну ділянку виконання таких робіт правопорушником є виконанням його обов'язку, що здійснюється примусово. Відтак відновлення стану земельної ділянки, що існував до порушення прав, як спiсб захисту, набуває також ознак, характерних для такого способу захисту цивільних прав, як примусове виконання обов'язку в натурі, що передбачений п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України.

Аналіз судової практики свідчить, що реалізація такого способу захисту права, як відновлення стану земельної ділянки, що існував до порушення прав, здійснюється саме через зобов'язання боржника до виконання обов'язку в натурі, вчинення певних визначених судовим рішенням дій. Не виключена також кваліфікація відповідних позовних вимог як вимог про усунення перешкод у здійсненні права власності (ст. 391 ЦК України).

Так, рішенням господарського суду Запорізької області від 02.12.2009 р. задоволено позов приватного підприємця до об'єднання співвласників багатопверхового будинку «Червона 3». У резолютивній частині рішення вказано, що суд вирішив відновити стан земельної ділянки в м. Бердянську Запорізької області площею 0,0116 га, який існував до порушення права приватного підприємця Особа 1, шляхом знесення самовільно встановленого об'єднанням співвласників багатопверхового будинку «Червона 3» на цій земельній ділянці залізного паркану. Фактично суд зобов'язав відповідача знести самовільно встановлений залізний паркан і саме через вчинення цієї дії відновити стан земельної ділянки, який існував до порушення права. Причому у вступній частині рішення категорія справи була визначена як справа про усунення порушень в здійсненні права володіння та користування земельною ділянкою [17]. В окремих справах розглядалися також вимоги позивачів про зобов'язання відновити стан земельної ділянки, який існував до порушення прав, шляхом знесення об'єкта самовільного будівництва [18], демонтажу автомобільної стоянки на земельній ділянці [19] тощо.

Зауважимо, що в деяких судових актах вказується на обов'язок виконати рекультивуацію самовільно зайнятої земельної ділянки або її відновлення [20]. Так, рішенням Ленінського районного суду м. Харкова від 04 травня 2017 року у справі № 642/7268/16 задоволено позов про демонтаж споруди та відновлення становища, яке існувало до порушення права, оскільки це прямо випливає з вимог ст. 391 ЦК України [21].

У свою чергу, різне розуміння судами поняття рекультивації земель призводить до формування різної правозастосовної практики. При розгляді спору, пов'язаного з відшкодуванням збитків, заподіяних зняттям родючого шару землі під час виконання будівельних робіт без дозволу на їх проведення та за відсутності проекту рекультивації порушених земель, судами задоволено в повному обсязі заявлені позовні вимоги про відшкодування збитків у грошовій формі й відмовлено в задоволенні вимоги про спонукання відповідача привести порушену частину земельної ділянки у стан, придатний для подальшого використання відповідно до її цільового призначення, оскільки такий обов'язок відповідачем вже виконаний. Особою, яка вчини-

ла правопорушення, представлені всі необхідні документи, що свідчили про виконання робіт з відновлення земельної ділянки відповідно до плану рекультивациі. Актом приймання-передачі рекультивованих земель підтверджено, що всі роботи виконані й земельна ділянка повернута у стан, придатний для використання. Позивач не надав доказів щодо зворотного. Однак суд вказав, що дії відповідача призвели до втрати природних властивостей родючого шару, чим заподіяно шкоди навколишньому середовищу, і виконання ним дій з рекультивациі земельної ділянки на виконання проекту рекультивациі порушених земель слід вважати визнанням ним факту її псування [22].

Визначений ст.157 ЗК України порядок відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам застосовується при заподіянні шкоди як правопорушенням, так і правомірними діями. Оскільки у ст.156 ЗК України йдеться про відшкодування збитків, заподіяних правомірними діями, доцільно у приписах зазначеної статті термін «відшкодування» змінити на «стягнення».

З наведеної судової практики вбачається, що відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, досить часто є наслідком реалізації такого способу захисту права, як примусове виконання обов'язку в натурі. Аналіз судової практики дає змогу дійти висновку, що спори про відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування виникають досить часто і є предметом вирішення в судах різного рівня. Суб'єкти правозастосування по-різному тлумачать правові норми, а отже, необхідна конкретизація правового регулювання даних відносин. Зокрема, на нашу думку, слід законодавчо визначити співвідношення рекультивациі земель та відшкодування майнової шкоди за земельні правопорушення у сфері містобудування, щоб забезпечити формування однакової правозастосовної практики.

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27. 2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356. 3. Гражданское право: учебник. Ч. 1 / Егоров И. Д., Елисеев И. В., Иванов А. А., Кротов М. В. и др.; под ред.: Сергеева А. П., Толстой Ю. К. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 1997. 600 с. 4. Семчик В. І.,

Кулинич П.Ф., Шульга М. В. Земельне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 600 с.

5. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

6. Иоффе И. С. Обязательственное право. Москва: Юрид. лит., 1975. 880 с.

7. Мірошніченко А. М. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної земельними правопорушеннями. *Правова відповідальність: доктрина та практика застосування*: збірник тез доповідей учасників міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, 2 червня 2011 р.). Київ, 2011. С.117-118.

8. Мунтян В. Л. Правові проблеми раціонального природокористування. Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1973. 181 с.

9. Титова Н. І. Новий Земельний кодекс України. Позитивні та негативні аспекти. *Право України*. 2002. № 4. С. 70–76.

10. Костяшкін І. О. Право загального землекористування громадян: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 20 с.

11. Шевченко Я. М., Липницький Д.Х. Збітки. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред.,) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1999. Т. 2. С. 549-550.

12. Стефанчук Р. О. Шкода. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл. 2004. Т. 6. С. 441-442.

13. Лейба Л. В. Земельні спори та порядок їх вирішення. Харків: Право, 2007. 160 с.

14. Мірошніченко А. М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. Київ: Правова єдність, 2009. 496 с.

15. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Юркевича. Харків: Право, 2012. 448 с.

16. Мірошніченко А. М., Марусенко Р.І. Цит. праця.

17. Рішення Господарського суду Запорізької області від 02.12.2009 р. у справі № 18/291/09. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7382827>.

18. Рішення Господарського суду Запорізької області від 12.01.2010 р. у справі № 27/297/09. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8075981>.

19. Рішення Господарського суду Сумської області від 19.06.2013 р. у справі № 920/412/13-г. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32121159>.

20. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 14 вересня 2010 року у справі № 2 - 1087 / 10 / 11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11344800>.

21. Рішення Ленінського районного суду міста Харкова від 04 травня 2017 року у справі № 642/7268/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66412310>.

22. Рішення Липовецького районного суду Вінницької області від 17 вересня 2009 року у справі № 2-194/09. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5341933>.

References

1. *Zemelni kodeks Ukraini vid 25 zhovtnja 2001 r. Vidomosti Verxovnoi Radi Ukraini*. 2002. № 3. St. 27.

2. *Civilni kodeks Ukraini vid 16 sichnja 2003 r. Vidomosti Verxovnoi Radi Ukraini*. 2003. № 40. St. 356.

3. *Grazhdanskoe pravo: uchebnik*. Ch. 1 / Egorov I.D., Eliseev I. V., Ivanov A.A., Krotov M.V. i dr.; pod. red.: Sergeev A. P., Tolstoy U.K. 2-e izl., pererab. i dop. Moskva:

Prospect, 1997. 600 s. **4.** Semchik V.I., Kulinich P.F., Shulga M.V. *Zemelne pravo Ukraini: pidrych. dlya styd. uridich. spec. vish. navch. zakl.* Kyiv: Vid. Dim «In Ure», 2008. 600 s. **5.** Nosik V. V. *Pravo vlasnosti na zemlu Ukrainskoho narody: monografia.* Kyiv: Urinkom Inter, 2006. 544 s. **6.** Ioffe I.S. *Objazatelstvennoe pravo.* Moskva: Uridich. lit., 1975. 880 s. **7.** Miroshnichenko A. M. *Osoblivosti vidshkoduvannja shkodi, zapodijanoi zemelnimi pravoporyshennjami. Pravova vidpovidalnist: doktrina ta praktika zastosovannja: Zbirnik tez dopovidei uchasnykiv Mizhnarodnogo naykovo-praktichnogo kryglogo stoly (Kievskii nacionalnii yuniversitet imeni Tarasa Shevchenka, 2 chervnja 2011 r.).* Kyiv, 2011. S.117-118. **8.** Myntjan V.L. *Pravovi problemi racionalnogo prirodokoristuvannja.* Kyiv: Vid-vo Kievskogo universytetu, 1973. 181 s. **9.** Titova N. I. *Novii Zemelnii kodeks Ukraini. Pozitivni ta negativni aspekti. Pravo Ukrainy.* 2002. № 4. S. 70–76. **10.** Kostjashkin I. O. *Pravo zagalnogo zamlekoristuvannja gromadjan: dis. ... kand. uridich. nayk: 12.00.06 / Kiev. nac. yn-t im. Tarasa Shevchenka.* Kyiv, 2005. 20 s. **11.** Shevchenko Ya. M., Lipnickii D.X. *Zbitki. Uridichna enciklopedia: v 6 t. / redkol.: U. S. Shemshuchenko (golova red.) ta in.* Kyiv: «Ukr. Encikl.», 1999. T. 2. S. 549-550. **12.** Stefanchuk R. O. *Shkoda. Uridichna enciklopedija: v 6 t. / redkol.: U. S. Shemshuchenko (golova red.) ta in.* Kyiv: «Ukr. Encikl.», 2004. T. 6, S. 441-442. **13.** Leiba L. V. *Zemelni spori ta porjadok ix virishennja.* Xarkiv: Pravo, 2007. 160 s. **14.** Miroshnichenko A. M., Marysenko R. I. *Naykovo-praktichnii komentar Zemelnogo kodeksy Ukraini.* Kyiv: Pravova ednist, 2009. 496 s. **15.** *Pravove regyluvannja ekologichnix, agrarnix ta zemelnix vidnysin v Ukraine: sychasnii stan I naprkmii vdoskonalennja: monografija / A. P. Getman, M.V. Shulga, A. M. Stativka ta in.; za red. A. P. Getmana ta V. U. Urkevicha.* Xarkiv: Pravo, 2012. 448 s. **16.** Miroshnichenko A. M. *Tsit. pratsia.* **17.** *Rishennja Gospodarskogo sydy Zaporizkoi oblasti vid 02.12.2009 r. u spravi № 18/291/09.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7382827>. **18.** *Rishennja Gospodarskogo sydy Zaporizkoi oblasti vid 12.01.2010 r. u spravi № 27/297/09.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8075981>. **19.** *Rishennja Gospodarskogo sydy Symaskoi oblasti vid 19.06.2013 p. u spravi № 920/412/13-r.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32121159>. **20.** *Rishennja Kievskogo raionnogo sydy m. Xarkova vid 14 veresnja 2010 roky u spravi № 2-1087 / 10 / 11.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11344800>. **21.** *Rishennja Leninskogo raionnogo sydy mista Xarkova vid 04 travnja 2017 roky u spravi №642/7268/16.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66412310>. **22.** *Rishennja Lipoveckogo raionnogo sydy Vinnickoi oblasti vid 17 veresnja 2009 roky u spravi № 2-194/09.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5341933>.

***Cheremis Olexandr.* Recovery of losses and other methods of compensation for property damage for land violations in the field of urban planning**

The article is devoted to the issue of recovery of losses and other methods of compensation for property damage for land offenses in the field of urban planning. The author of the article defines the actual problems of recovery of losses and other methods of compensation for property damage for land

violations in the field of urban development from the position of practical application of the provisions of the Land and Civil Code of Ukraine. The main requirements of the legislation on bringing to responsibility of a person for the harm done and the application of methods of compensation for property damage for land offenses in the field of urban planning based on the materials of judicial practice are analyzed.

The article establishes that the Article 155 of the Land Code of Ukraine stipulates that the procedure for compensation of damages to land owners and land users is applied both when causing harm by an offense and when causing harm by lawful actions. Since Article 155 of the Land Code of Ukraine refers to compensation for damages caused by lawful acts, it is advisable to change the term «compensation» to «recovery» in the provisions of the said article. It is apparent from the case-law cited above that the restoration of the condition of a plot of land which existed before the infringement of rights is often a consequence of the exercise of such a method of protection of law as the compulsory discharge of a duty in kind.

Key words: losses, compensation for property damage, civil liability, land offenses in the field of urban development, judicial practice.